

Mot det uensartede samfunn

Taler

Finn Carling

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tale ved Den borgerlige konfirmasjon i Rådhuset

1 For en del år siden oppholdt jeg meg noen uker i en by et sted i Syd-Europa. Det bodde en håndfull utlendinger i denne byen, og vi traff hverandre og pratet sammen, slik som mennesker gjerne gjør når de ferdes som dagdrivere i fremmede land.

5

Blant oss var det en ung amerikansk pike. Hva hun bestilte, har jeg glemt, men jeg husker at vi ofte snakket sammen om hva vi opplevde som livets problemer. En dag mens jeg satt og arbeidet, banket det på døren min, og da jeg åpnet var det den unge amerikanske piken som stod utenfor. Til tross for at jeg
10 selvfølgelig gledet meg over en avbrytelse, ble jeg urolig da jeg fikk se henne, for hun hadde et underlig fjernt drag over ansiktet - som et menneske som stod ved enden av en lang pilegrimsferd.

Hun kom inn og satte seg, og etter lenge å ha stirret ned i bordplaten mellom
15 oss, fortalte hun at hun snart skulle reise, og at hun ville at jeg skulle gjøre henne en stor tjeneste. Jeg var fremdeles urolig, men tenkte lettet at hun bare ville ha litt hjelp i forbindelse med avreisen og lovet lettsindig å gjøre hva hun måtte ønske. Så løftet hun hodet og så på meg, og da hun derefter fremsatte sin bønn, kunne jeg knapt tro mine egne ører. For dette var hva hun sa:

20

Jeg er kommet for å be deg om å skrive - bare noen få sider - om meg. Noe som bare jeg skal få lese, og som jeg bestandig kan ha med meg, slik at jeg alltid kan vite hvem jeg er.

25 Jeg ble sittende som lammet, for enda tankene nok ikke maktet å forme seg klart i hodet mitt, forstod jeg hva dette nødropet innebar, og til slutt fikk jeg stammet frem at jeg umulig kunne gjøre noe slikt. Men du lovet jo å gjøre det.

30 Etter hånden fikk jeg heldigvis overbevist henne om at ingen kunne vite den fulle sannhet om et annet menneske, slik hun krevet det av meg, når hun bad meg om å utstede et slikt evig gyldig sjelelig identitetskort, og at jeg derfor ikke var i stand til å oppfylle hennes ønske.

35 En liten stund satt hun helt stille, så sa hun i enkel og dyp fortvilelse:

Hva skal jeg gjøre da? Jeg er tyve år, og jeg vet ikke hvem jeg er eller hva som bor i meg!

40 I første omgang vil man kanskje smile av denne unge piken og tenke at hun vel måtte være en svært naiv liten sjel, men jeg tror at hun var betydelig mer ærlig enn naiv, og at hennes følelse av ikke å vite hvem hun var eller hva som bodde i henne, er noe som vel egentlig kan gjelde alle mennesker - da særlig i ungdommen.

45 Ungdomstiden kan oppfattes på så mange måter. Noen eldre sitter med hånd under kinn og lengter tilbake til hva de husker som de skjønne årene fylt av forelskelse, ubekymret lek og glad latter under en himmel som liksom alltid var blå. Men andre sukker nok lettet og tenker med forfatteren Hjalmar Seiderberg
50 på hvor godt det er å bli gammel og dermed komme vekk fra ungdommens ensomhet og fortvilelse, og mange av oss forbinder nok disse årene med forventninger som i regelen - slik vi noe bittert ser det - siden brister og går til grunne mot hva vi opplever som tilværelsens hårde virkelighet.

55 I vårt samfunn forveksler vi desperat ungdom med liv - ungdommen er liksom blitt selve livet for oss - og samtidig, synes jeg, forsøker vi nesten like desperat å hindre dere unge i å bruke det liv som vi mener hører ungdommen til. Vi sitter der som foreldre, lærere og andre samfunnsstøtter med varig hukommelsestap når det gjelder vår egen ungdom og forstår ungdommen, vet hva som er best for
60 dere og sier at dere må bli eldre for å bli modne og ansvarsbevisste nok. Vi mener at alderen har gitt oss forstand.

Selvfølgelig ligger det mye ærlig bekymring bak en holdning som denne, men den kan også skyldes at vi er redde. Jeg tror at det liv dere står for kan virke
65 skremmende på oss, og at vi er redde for enda en gang å hente opp fra avgrunnene i vårt sinn de lengsler og drømmer som vi nok ofte føler at vi har

sviktet. Disse drømmene og lengslene står liksom for oss som voldsomme krefter som vi ikke lenger tør slippe løs i det glassmenasjeriet av idealer, faste normer og kompromisser som vi særlig i våre dystre perioder mener at tilværelsen må bestå av. Vi frykter at de ville sprengte de murene som vi stadig bygger og bygger for å verne om vår løsning av livsproblemene.

Om jeg forsøker å gjenoppleve min egen ungdom - og av hensyn til mine egne barn håper jeg at jeg alltid vil være villig til det - ser jeg den for meg som en overgang mellom to grunnlag for trygghet, den som i regelen dannes av barndomshjemmet, og den som skapes av det hjem og den tilværelse man bygger opp i voksen alder. Det er som en sveveflukt over ukjent hav mellom to land som i hvert fall tilsynelatende gir noenlunde fast grunn under føttene.

Det er klart at denne sveveflukten - som er en søken etter å få vite hvem man er og hva slags verden som omgir en - må skape en mer eller mindre bevisst følelse av utrygghet. Det er vel derfor naturlig at mange unge forsøker å støtte seg til barndomshjemmet og barnets tilværelse så lenge som mulig, mens andre prøver å forkorte svevet ved som i et pantersprang å kaste seg inn i en voksen tilværelse med ekteskap eller en annen altfor tidlig bestemt livsbane.

Andre igjen, og det er kanskje de fleste, forsøker å finne et grunnlag for trygghet allerede mens de er i svevet. Det at man ofte mangler den selvfølgelige, indre opplevelse av hvem man er, av at man er, søkes avhjulpet ved at man kanskje sterkere enn noen annen gang i livet knytter seg, ikke bare til enkeltmennesker som man beundrer, men også til grupper av mennesker. Det er som om man sier -til både seg selv og andre - at jeg er den jeg oppfører meg som og ser ut som, og det føles da tryggere å oppføre seg slik som mange andre gjør, og å se ut noenlunde som de andre, enn å skille seg ut og stå alene utenfor gruppen.

Disse forskjellige formene for søken etter trygghet stjeler mye av vår kraft, formørker en spennende, levende og grunnleggende del av vårt liv og leder oss dessuten bort fra forsøkene på å finne ut hvem vi er og hva som bor i oss.

Særlig vanskelig blir dette fordi så mye i samfunnet oppmuntrer til og likefrem utnytter denne situasjonen. De eldres forhold til ungdommen, som jeg nettopp snakket om, gjør at vi ikke alltid er villige til å forstå at våre barn må få anledning til å oppleve livet om de skal kunne forberede seg til å løse de oppgavene det byr på. På samme tid vil de unge som finner det vanskelig å ta ansvaret for egne

handlinger og derfor støtter seg til vedtatte retningslinjer og faste bestemmelser, gjerne bli oppfattet som den beste delen av ungdommen. Ja, ofte forskrekker dere unge meg ved å være prektigere og mer gammeldagse enn selv deres egne bestemødre.

Jeg nevnte de for tidlige sprangene inn i en voksen tilværelse, og man kan vel trygt si at den harde konkurransen i vår tid oppmuntrer til dem. Den som prøver å ta seg tid til å velge studium eller yrke, føler seg lett akterutseilt, og vi synes liksom ikke at det er noe tak i den som leter og prøver seg frem. Men ett av mine høyeste ønsker er nettopp at flest mulig av dere unge ville lete og prøve mer før dere slo dere til ro i en livsbane. Jeg tror at det ville være gunstig med et tilsynelatende unyttig «rote-år», for både dere unge og dere foreldre må huske på at man her står overfor valg som i regelen er bestemmende for resten av ens liv.

Som et uttrykk for og en bro mellom hjem og samfunn finner vi skolen, og jeg føler meg overbevist om at det unge mennesket som forsøker å finne frem til sin egenart og sine spesielle anlegg og behov - med andre ord hvem man er og hva som bor i en - først av alt må prøve å bli klar over hvilken rolle skolen her spiller. Selv tror jeg at vår nåværende tradisjonsbundete skole med sine reglementer, ensrettende eksamenskrav og begrensede undervisningstilbud virker hemmende på utviklingen av selvstendighet og ansvarsfølelse, demper tilliten til egen opplevelse av og stillingtagen til livet og bidrar til å skape en ensartet ungdom.

Hva vi blant annet lærer på skolen er jo at vi på bestemte alderstrinn skal kunne tilegne oss bestemte kunnskaper og løse bestemte oppgaver, om vi ikke skal bli stilt utenfor, og om hvor uheldig det er å avvike fra det gjennomsnitt som skolen er tilpasset med hensyn til anlegg og behov. Fordi skolen på denne måten kan lede en vekk fra hva man opplever som seg selv og sin egenart, tror jeg at den fører til øket følelse av utrygghet og hjelpeløshet for svært mange unges vedkommende. Dessuten er skolen ut fra sin målsetting med full kraft rettet mot vår tilværelse - ikke som unge, men som fremtidig voksne mennesker. Poengjaget, effektivitetsdyrkningen og oppfatningen av skolen som grunnlaget for vårt senere arbeid, forkorter ungdomstiden til nær sagt bare et hektisk ankerpunkt for drømmer og tvinger oss inn på en eller annen bestemt livsbane før vi har fått anledning til å finne ut hvem vi er og hva som bor i oss, før vi egentlig har fått prøvet ut våre evner og vår lyst, og før vi har fått oversikt nok til å kunne ta den endelige bestemmelsen.

Jeg har nevnt disse sidene ved samfunnet vårt fordi de står for meg som logiske uttrykk for den merkelige, lengselsfylte og engstelige holdningen som jeg synes at vi eldre ofte har til ungdommen, og fordi de virker som følger av en
150 samfunnsutvikling som fører til en stadig mer omfattende og skremmende ensartethet.

Moderne kommunikasjoner og industri bidrar - på godt og på ondt - til å viske ut forskjellene mellom mennesker og mellom nasjoner. Stort sett leser vi de
155 samme bøkene, ser de samme filmene og fjernsynsprogrammene og preges av den samme reklamen og de samme motene. Vi bor i hus og bruker gjenstander som blir mer og mer like over hele vår del av verden, og i en stadig høyere grad får vi også den samme utvendige oppfatning om hva som er verdifullt og verdiløst, og om hva som skal til for å skape et lykkelig liv.

160 Jo mer ensartet vår kulturkrets på denne måten blir, desto hardere rammes de menneskene som faller utenfor det mønster som blir trukket opp. Det er lett å tro at dette egentlig bare gjelder de såkalte avvikere - blinde, døve, vanføre og andre som av forskjellige grunner har vanskelig for å tilpasse seg - og det er
165 forsåvidt karakteristisk at selv et lite handicap kan bli stort i et samfunn av denne art. Men det rammer også alle de menneskene som føler at det å tilpasse seg disse normene og idealene må føre til konflikt med eller undertrykkelse av hva som bor i en og den man egentlig er.

170 For et par måneder siden snakket jeg i et gymnasiesamfunn om de handicappede og samfunnet, og jeg ble spurt om hva jeg mente at dere unge kunne gjøre for de handicappede. Det er nok mange slags gode gjerninger man kan tenke seg i den forbindelse, men viktigere enn noe annet tror jeg allikevel det ville være om vi alle kunne samarbeide om å skape et samfunn der menneskene virkelig kunne få
175 lov til å være forskjellige med hensyn til både kropp og sjel.

Det er et arbeid som begynner i dere selv og består i at dere bruker den sjansen som ungdommen mer enn noen annen alder gir dere til å lytte, lete og prøve dere frem til hva som egentlig bor i dere. Dere må også åpne dere for den gode
180 følelsen av å få være den man virkelig er, slik at dere kan forstå at det er den opplevelsen og ikke likhet med andre som skaper grunnlaget for trygghet, lykke og givende samvær mellom mennesker, og at det er ut fra dette man velger den vei man vil følge i livet.

Den amerikanske piken som jeg nevnte i begynnelsen ville at jeg skulle fortelle henne hvem hun var og hva som bodde i henne. Det kunne jeg jo ikke gjøre, og jeg tror ikke at noen kan hjelpes på den måten. Men jeg føler meg overbevist om at vi kunne gi dere større muligheter til å finne frem på egen hånd. Vi kunne - i
 190 det minste i vårt eget lønnkammer - forsøke å huske vår egen ungdomstid og hva vi den gangen sloss med og lengtet etter, og vi kunne ta mer alvorlig det opprør som enkelte av dere uttrykker. Dermed skulle vi også kunne skape et samfunn med hjem og skoler der det ble vist større respekt for den enkeltes egenart, anlegg og behov enn hva vi nå gjør, og vi ville da kunne svekke de utvendige
 195 normene og idealene og bekjempe dyrkningen av den effektive gjennomsnittsborger som tvinger oss til å undertrykke det som kanskje mer enn noe annet gjør oss til mennesker.

Det er mulig at man også vil kunne kalle dette en romantisk ungdomsdrøm,
 200 men det er i så fall en drøm som jeg av hele mitt hjerte vil forsøke å bevare og slåss for. Drømmen om at vi sammen skal kunne klare å skape det menneskelige rike, det levende, det uensartede samfunn.

Kilde

205 Finn Carling: Forpliktelser. Utvalgte artikler og foredrag. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1980, s. 197-203.

Emner

Festtale, Fremtiden, Ungdom

URI

210 <https://www.virksommeord.no/tale/mot-det-uensartede-samfunn>